

I. SOUHLAS S POBYTEM

1. Při přijetí do psychiatrické nemocnice lékaři chtěli, abych podepsal „souhlas“. Co to znamená a proč ho mám podepsat?

Jednalo se o souhlas s poskytnutím zdravotních služeb, konkrétně s hospitalizací. Nemocnice (dříve léčebna) má ze zákona povinnost jej v písemné podobě žádat – od pacienta a od zástupce pacienta, pokud ten nemůže sám právně jednat (to jsou děti a lidé se svéprávností omezenou pro tyto záležitosti). Pacient podpisem vyjadřuje, že do nemocnice nastupuje dobrovolně. Pokud pacient souhlas neposkytne, nesmí ho nemocnice přijmout. Výjimkou jsou případy, které zákon vyjmenovává, a ve kterých musí o hospitalizaci v rámci přesně daných lhůt rozhodnout soud. Souhlas musí být svobodný, tedy poskytnutý bez jakéhokoliv nátlaku, a informovaný, tedy po patřičném poučení lékařem.

2. Mohu vzít souhlas s hospitalizací zpět?

Ano, můžete, a to kdykoliv. Nemocnice o tom bude pořizovat záznam, jehož podepsání bude po Vás žádat. Pacient může nemocnici opustit a není možné ho v ní držet proti jeho vůli, vyjma situace, kdy by u něj byly splněny podmínky pro hospitalizaci bez souhlasu. V takovém případě musí nemocnice nahlásit hospitalizaci soudu, který hned zahájí řízení.

3. Souhlas za mě poskytl opatrovník.

Za člověka s omezenou svéprávností uděluje souhlas s hospitalizací opatrovník. Pokud však pacient s hospitalizací nesouhlasí, může se sám obrátit na soud s žádostí, aby přezkoumal, zda jsou dány zákonné důvody k nedobrovolné hospitalizaci. Jinými slovy, pacient sám může soudu podat návrh na zahájení tzv. detenčního řízení. To je soudní řízení o přípustnosti převzetí a dalšího držení pacienta ve zdravotnickém zařízení bez jeho souhlasu.

Nemocnice má v tomto případě pacientovi vysvětlit jeho právní postavení, zejména ho bez zbytečného odkladu informovat o možnosti obrátit se na soud. Rovněž má pacientovi sdělit, že si může zvolit důvěrníka či zmocněnce. Důvěrník nebo zmocněnec se také mohou na soud obrátit. Důvěrník je člověk, se kterým pacient nemocnice projednává svoje záležitosti; má právo tak činit při osobním rozhovoru a bez přítomnosti třetích osob.

Kromě informací má nemocnice pacientovi poskytnout i základní pomoc tak, aby své právo obrátit se na soud, mohl opravdu realizovat. Nemocnice také může sama podat soudu oznámení o nedobrovolné hospitalizaci i v případě, že souhlas udělil opatrovník.

4. Kdy tedy mohu být hospitalizován i bez svého souhlasu?

Zákon stanoví pět případů, kdy může být pacient hospitalizován nedobrovolně. V psychiatrických nemocnicích se jedná obvykle o dvě situace:

a) Pacient ohrožuje bezprostředně a závažným způsobem sebe nebo své okolí a jeví známky duševní poruchy nebo touto poruchou trpí nebo je pod vlivem návykové látky, pokud hrozbu pro pacienta nebo jeho okolí nelze odvrátit jinak.

b) Pacientovi bylo pravomocným rozhodnutím soudu uloženo ochranné léčení formou lůžkové péče.

II. KDYŽ O HOSPITALIZACI ROZHODUJE SOUD

5. Proč a jak rozhoduje o přijetí do nemocnice soud?

Pokud jste přijímán přes svůj nesouhlas, nemocnice oznámí Vaše přijetí do 24 hodin soudu. Ten zahájí řízení o vyslovení přípustnosti tohoto postupu (tzv. detenční řízení). V tomto řízení si můžete zvolit zástupce (zmocněnce) nebo Vám soud ustanoví opatrovníka pro řízení z řad advokátů. Zmocněnec či opatrovník je povinen hájit Vaše práva, měl by uvádět skutečnosti, které nasvědčují tomu, že u Vás nebyly splněny podmínky pro nedobrovolnou hospitalizaci. K tomu je nezbytné, abyste mu sdělil všechny informace, které považujete ve své věci za důležité. V řízení Vás musí soud vyslechnout, stejně tak i ošetřujícího lékaře a další osoby, o jejichž vyslechnutí byste požádal. Při výslechu byste měl uvést, proč se domníváte, že Vás nemocnice neměla hospitalizovat bez Vašeho souhlasu. Soud musí do 7 dnů od počátku hospitalizace rozhodnout, zda bylo Vaše převzetí do nemocnice odůvodněné (resp. v souladu se zákonem), či nikoliv. Následně Vám musí být toto rozhodnutí doručeno (do 24 hodin od vydání usnesení). Soud zároveň učiní jiná vhodná opatření, abyste se mohl vhodnou formou s obsahem rozhodnutí seznámit a měl jej k dispozici. Rozhodnutí se dále doručí Vašemu zástupci, zmocněnci či opatrovníkovi pro řízení a nemocnici. Pokud budete mít pochybnosti, zda bylo řízení u soudu zahájeno, jak soud rozhodl apod., zeptejte se svého lékaře nebo zástupce. Proti rozhodnutí soudu můžete podat odvolání.

Pokud soud rozhodne o tom, že k hospitalizaci nedošlo ze zákonných důvodů, nebo že tyto důvody již netrvají, nařídí Vaše propuštění. Nemocnice je pak povinna Vás propustit neprodleně po doručení tohoto soudního usnesení. Zároveň platí, že žádné rozhodnutí soudu vydané v detenčním řízení nebrání tomu, aby byl pacient propuštěn z rozhodnutí svého lékaře.

6. Co se děje dál, pokud soud rozhodne, že hospitalizace byla podle zákona? To už mě mohou držet v nemocnici, jak dlouho chtějí?

Ze zákona následuje další soudní řízení, o vyslovení přípustnosti Vašeho dalšího držení v nemocnici. Soud nařídí jednání, vyslechne Vás, Vašeho zástupce, ošetřujícího lékaře a ustanoví znalce (psychiatra, který nepracuje v dané nemocnici) k posouzení Vašeho zdravotního stavu. V rozsudku, který musí být vyhlášen do tří měsíců od výroku o přípustnosti nedobrovolné hospitalizace, soud rozhodne, zda je další držení přípustné a na jakou dobu. V nemocnici budete držen po dobu, která bude nezbytná pro zlepšení Vašeho zdravotního stavu, maximálně jeden rok. Bude-li i po roce třeba další hospitalizace, musí soud na základě nového znaleckého posouzení znovu rozhodnout o jejím prodloužení.

7. Mohu požádat o propuštění v případě, že soud rozhodl o přípustnosti mého držení v nemocnici?

Ano, můžete, budete-li se domnívat, že Váš pobyt v nemocnici již není nutný. Lze tak učinit kdykoliv během hospitalizace. Požádat můžete ošetřujícího lékaře, primáře oddělení, na němž jste umístěn, ředitele psychiatrické nemocnice nebo soud. Zatímco vyřízení žádosti lékařem, primářem či ředitelem je neformální, podáním žádosti soudu je zahájeno řízení, v němž musí soud do 2 měsíců rozhodnout. Zamítne-li soud opakovaně návrh na propuštění a nelze-li očekávat zlepšení Vašeho stavu, může rozhodnout, že nebude konat další vyšetřování před uplynutím doby, po kterou bylo držení v ústavu povoleno.

Žádost o propuštění může soudu podat i Váš zástupce, opatrovník, důvěrník, podpůrce a osoby Vám blízké – rodinní příslušníci, manželka, družka apod., „je-li odůvodněna domněnka, že další držení ve zdravotním ústavu není důvodné“, jak říká zákon.

8. Soudem ustanovený advokát mě v detenčním řízení zastupoval špatně, vůbec mi nepomohl. Co s tím mohu dělat?

Máte možnost si na něj stěžovat u České advokátní komory,^[2] která má garantovat kvalitu právních služeb poskytovaných advokáty. Advokát je kárně odpovědný za závažné zaviněné porušení povinností stanovených zákonem, zejména povinnosti chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta, jednat čestně a svědomitě, využívat důsledně všechny zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné. Advokát také odpovídá klientovi za škodu, kterou mu způsobil v souvislosti s výkonem advokacie.

Pokud jste s advokátem, kterého Vám soud ustanovil, nespokojen, obraťte se s odůvodněnou stížností na tento soud, například s návrhem, aby Vám ustanovil jiného. Pokud to sám nezvládnete, zkuste se obrátit na některou z neziskových organizací, které se specializují na pomoc lidem v takové situaci. Kontakt může být na nástěnce nebo se zeptejte personálu oddělení.

9. Můj pobyt v nemocnici už skončil, ale já s ním stále nesouhlasím. Soud však řízení zastavil. To se už ničeho nedomohu?

Existuje cesta, jak řízení znovu oživit. V soudním řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v nemocnici se pokračuje, pokud pacient prohlásí, že na projednání věci trvá. K takovému prohlášení je lhůta do 2 týdnů od doby, kdy mu bylo usnesení o zastavení řízení doručeno. O tom musí být pacient poučen. Totéž platí v případě řízení o odvolání, které bylo zastaveno, protože byl pacient z nemocnice propuštěn nebo dodatečně písemně souhlasil se svým umístěním.

III. POBYT V NEMOCNICI

10. Říkají mi, že musím brát léky. Já je ale brát nechci. Co mohu dělat?

Především si nechte lékařem vyložit, v čem Vám mají léky pomoci a jak v organismu působí. Jako pacient jste při poskytování zdravotních služeb povinen dodržovat navržený individuální léčebný postup, pokud jste s poskytováním zdravotních služeb vyslovil souhlas. Souhlas lze odvolat.

Tento případ bude nejčastější (souhlas pacienta s léčbou). Mohou však nastat i situace, kdy se pacient musí podrobit léčbě, například brát určité léky, i proti své vůli, tedy i pokud nesouhlasí. Pokud soud rozhodl o omezení svéprávnosti v rozsahu poskytnutí souhlasu se zdravotními službami, je v kompetenci opatrovníka, aby za Vás udělil souhlas, a to i s podáváním léků. (V některých případech, kdy jde o zásah do tělesné integrity se závažnými následky, nemůže opatrovník rozhodnout sám, ale se zákrokem musí souhlasit i opatrovnická rada, případně soud.)

I pokud jste hospitalizován bez svého souhlasu (o Vašem převzetí do nemocnice a dalším držení rozhoduje soud), stále na Vašem souhlasu s léčbou záleží – bez Vašeho souhlasu (nebo souhlasu opatrovníka) je možné poskytovat Vám pouze neodkladnou péči, která je v přímé souvislosti s důvodem hospitalizace. To může být i léčba léky.^[3]

Pokud se u Vás jedná o soudem uložené ochranné léčení, není k léčbě zapotřebí Vašeho souhlasu. Jste povinen podrobit se individuálnímu léčebnému postupu, ovšem stále máte právo vybrat si mezi možnými alternativami léčby, pokud existují. Rovněž máte stále právo vyslovit souhlas s těmi zdravotními úkony, které bezprostředně nesouvisí s naplněním účelu ochranného léčení.

V psychiatrické nemocnici mohou být také pacienti, kterým jejich zdravotní stav neumožňuje souhlas s poskytováním zdravotních služeb vůbec vyslovit. Zákon stanoví, kdo za takové pacienty může souhlas udělit: ten, koho pro takovou situaci dopředu pacient určil, nebo poskytne souhlas manžel (nebo registrovaný partner), rodič, anebo jiná osoba blízká.

11. Jaký má souhlas s léčbou být?

Souhlas musí být dobrovolný a také informovaný. To znamená, že pacient je srozumitelně a dostatečně informován o svém zdravotním stavu a o navrženém léčebném postupu a všech jeho změnách.^[4] Pacientovi nebo jím určené osobě musí být umožněno klást doplňující otázky, které musí být srozumitelně zodpovězeny. Pacient má právo hovořit s lékařem o samotě, klást mu otázky a sdělit mu všechny své obavy a pochybnosti související s léčbou, a to i když je v režimu hospitalizace bez souhlasu. Může žádat navržení jiné varianty léčby (např. podání jiného léku nebo jejich kombinace, bude-li možné tak vzhledem k jeho zdravotnímu stavu postupovat). Souhlas s léčbou nemusí být vždy písemný. Písemný souhlas se zpravidla vyžaduje při elektrokonvulzivní terapii (je při ní použita celková anestezie) nebo při substituční léčbě u závislostí.

Partnerem pro lékaře je každý pacient, i ten, za kterého právně jedná zástupce (opatrovník).

12. Mám právo na informace o svém zdravotním stavu?

Ano, podle zákona máte právo na informace o svém zdravotním stavu i právo klást doplňující otázky, které musí být srozumitelně zodpovězeny. V případě pacienta s omezenou svéprávností má právo na informace o zdravotním stavu a právo klást otázky opatrovník i pacient. Informace o zdravotním stavu se nepodá pouze pacientovi, který v důsledku svého zdravotního stavu není schopen poskytnuté informace vůbec vnímat.

Při přijetí do nemocnice může pacient určit, které osoby mohou být o jeho zdravotním stavu informovány, a současně rozhodnout, jestli rovněž mohou nahlížet do jeho zdravotnické dokumentace. Pokud toho pacient s ohledem na svůj zdravotní stav není schopen, mají právo na informace o jeho aktuálním zdravotním stavu a na nahlížení do zdravotnické dokumentace osoby blízké, což je rodič, potomek, sourozenec, manžel nebo partner, či další osoby, které s pacientem trvale žijí. To neplatí v případě, pokud pacient dříve vyslovil zákaz určitým osobám blízkým informace o jeho zdravotním stavu sdělovat.

13. Co to jsou omezovací prostředky a za jakých okolností mohou být použity?

Jsou to způsoby omezení pohybu člověka, když nelze jinak reagovat na jeho chování, které bezprostředně ohrožuje život, zdraví nebo bezpečnost jeho nebo jiných osob. Omezení lze použít pouze na základě rozhodnutí (indikace) lékaře, a to tehdy, když se pacienta nepodařilo uklidnit jinak, zejména slovně. Pokud je situace velmi naléhavá a lékař není přítomen, může rozhodnout i jiný zdravotník a lékař pak neprodleně omezení potvrzuje. Omezovací prostředek lze použít pouze na dobu nezbytně nutnou a pacient musí být pod dohledem zdravotníků. V průběhu omezení musí být chráněna lidská důstojnost a soukromí pacienta, pacient musí mít zajištěnu možnost osobní hygieny, stravování a vyprazdňování. Omezovacím prostředkem je úchop pacienta, ochranné pásy nebo kurty, síťové lůžko, místnost určená k bezpečnému pobytu, ochranný kabátek nebo vesta zamezující v pohybu horních končetin a akutní parenterální podání klidnicích léků. Omezovací prostředky lze kombinovat.

14. Jsou o použití omezovacích prostředků vedeny nějaké záznamy?

Každé použití omezovacího prostředku (důvod použití, druh omezovacího prostředku, datum a čas zahájení a datum a čas ukončení použití omezovacího prostředku) a údaje o zdravotním stavu pacienta během dohledu se zaznamenávají do pacientovy zdravotnické dokumentace. O použití omezovacího prostředku musí být bez zbytečného odkladu informován zákonný zástupce pacienta, o čemž se rovněž činí záznam.

15. Jaké věci mohou (nemohu) mít s sebou v nemocnici?

Obecně byste měl mít s sebou oblečení, hygienické prostředky a obuv. V závislosti na režimu jednotlivých oddělení pak lze mít s sebou další předměty, které Vám usnadní či zpříjemní pobyt v nemocnici, s výjimkou nebezpečných a velkých věcí či zvířat. Takto můžete mít s sebou i věc zvláštní obliby. Bližší informace o tom, jaké věci můžete s sebou mít, najdete ve vnitřním řádu psychiatrické nemocnice. Povolení mít u sebe určitou věc bude vždy záviset na posouzení Vašeho zdravotního stavu a rizika plynoucího z jejího používání.

16. Mám na uzavřeném příjmovém oddělení vůbec nějaká práva, kromě toho, že dostávám jídlo a léky?

Některá omezení jsou z důvodu nemoci, léčby a provozu zdravotnického zařízení pochopitelná, avšak není možno Vás omezit v míře větší než nezbytně nutné. K vnitřnímu řádu zákon stanoví, že nesmí zasahovat do práv pacienta nad míru, která je nezbytně nutná zejména pro řádný chod zdravotnického zařízení a respektování práv ostatních pacientů. Není možno upírat Vám právo na to, abyste nosil své vlastní vhodné a čisté oblečení, přičemž v případě nutnosti je nemocnice povinna zajistit na Vaše náklady jeho vyprání. Dále máte právo na soukromí při toaletě a hygieně, právo na vlastní uzamykatelný prostor (např. skříňku), právo přijímat návštěvy – s ohledem na svůj zdravotní stav a v souladu s vnitřním řádem (který nesmí nedůvodně a nepřiměřeně zasahovat do Vašich práv), mít možnost pobývat alespoň část dne ve své ložnici a určitou část dne na čerstvém vzduchu, ať již v prostoru zahrady oddělení nebo na vycházce (např. i s doprovodem) v areálu nemocnice. Máte také právo posílat a přijímat písemnou korespondenci, přijímat telefonáty a telefonovat, ať již z ústavního telefonu za úhradu, nebo vlastního mobilního telefonu (který ale z bezpečnostních důvodů obvykle bývá uložen u personálu).

Rovněž byste měl mít možnost denně si vypít přiměřený počet šálků vlastní kávy či čaje, není-li to v rozporu se stanoveným individuálním léčebným postupem, a konzumovat vlastní potraviny, pokud jejich přechovávání nenarušuje hygienu oddělení.

17. Kam si stěžovat, když něco v nemocnici není v pořádku?

Informace, jak a komu si stěžovat, musí být vyvěšena jak v nemocnici, tak i na jejich internetových stránkách. Stěžovat si může pacient, jeho zákonný zástupce, osoba blízká v případě, že pacient tak nemůže učinit s ohledem na svůj zdravotní stav sám, anebo zemřel, a konečně osoba zmocněná pacientem. Ke zjednání nápravy je nejučinnější obrátit se nejprve na dotyčného poskytovatele zdravotních služeb, tedy stěžovat si u ošetřujícího lékaře, primáře oddělení či ředitele nemocnice. Poskytovatel je povinen vyřídit Vaši stížnost do 30 dnů ode dne jejího obdržení. V odůvodněných případech může tuto lhůtu prodloužit o dalších 30 dnů. Jako další možnost pro situaci, kdy osoba podala stížnost poskytovateli zdravotních služeb a s jejím vyřízením nesouhlasí, zákon stanoví stížnost správnímu orgánu, který poskytovateli udělil oprávnění. To je typicky místní krajský úřad. Na lékařskou péči si můžete stěžovat také České lékařské komoře,^[5] týká-li se nedostatky odborného nebo etického postupu lékaře.

18. Musím po dobu pobytu v nemocnici platit nájemné?

Ano, pokud bydlíte v nájmu, tak této povinnosti nejste po dobu hospitalizace zproštěni. Obráťte se na sociální pracovníci nemocnice, sdělte jí všechny informace týkající se bydlení (úhrada nájemného, služeb, záloh na energie), ale i to, zda případně máte doma domácí zvíře, a požádejte ji, aby Vám pomohla zařídit vše potřebné.

19. S čím ještě se mohu na sociální pracovníci obrátit?

Okruh problémů, které je v případě hospitalizace nutné řešit, je široký a naprosto individuální. Obráťte se proto na sociální pracovníci se vším, co považujete za důležité, např. s problémem vyrozumění rodiny a osob blízkých o Vaší situaci či s otázkou přijímání nejrůznějších sociálních dávek, přebírání důchodu atd.

20. Co se musí v psychiatrické nemocnici platit?

Od ledna 2014 se již neplatí regulační poplatky za hospitalizaci (dříve 100 Kč za den). Nemocnice však může vyžadovat poplatek za praní Vašeho prádla v ústavní prádelně, za stříhání vlasů, holení vousů, manikúru a pedikúru. Tyto služby však nejsou povinné, bude záležet na Vás, zda jich využijete, či nikoliv. Jejich ceny Vám na požádání sdělí sociální pracovnice nebo staniční sestra.

Pokud jste důchodce a budete v nemocnici déle než měsíc, můžete požádat, aby Vám tam byl poslán důchod. Formulář žádosti Vám poskytne sociální pracovnice. Nemocnice má povinnost Vaš důchod nebo jeho část uložit, pokud o to požádáte, a případně vystavit i písemné vyúčtování.

21. Nacházím se v psychiatrické nemocnici a nemám žádný příjem. Z čeho si mám platit například hygienické pomůcky?

Pobyt v nemocnici není překážkou přiznání dávek pomoci v hmotné nouzi. Má ovšem vliv na jejich výši. Pokud je příjemce hospitalizován po celý kalendářní měsíc, sníží se výše příspěvku na živobytí na částku existenčního minima, tj. na 2.200,- Kč. Na ostatní dávky pomoci v hmotné nouzi (doplatek na bydlení) nemá hospitalizace vliv.

22. V nemocnici pobývám poměrně dlouhou dobu a v případě, že ji opustím, nemám fakticky kam jít a bude ze mě bezdomovec. Dá se tomu nějak předejít a pomůže mi někdo najít bydlení?

Tuto situaci je třeba řešit co nejdříve, nejlépe ještě v době, kdy jste v nemocnici. Obráťte se na sociální pracovnici a požádejte ji o pomoc a o zprostředkování kontaktu na obecní úřad obce s rozšířenou působností, který má povinnost Vám zajistit základní sociální poradenství a pomoci Vám při zajištění vhodné sociální služby, např. azylového domu, chráněného bydlení či domova pro seniory. Požádejte také o kontakt na neziskové organizace věnující se této problematice.

23. Jak mi může pomoci veřejný ochránce práv (ombudsman)?

Zákon ochránci umožňuje prošetřit, zda a jakým způsobem krajský úřad vyřídil Vaši případnou stížnost na poskytování zdravotních služeb (stížnost na kvalitu péče, na přístup personálu, na zacházení atp.). Ochránce také může prošetřovat postup Úřadu práce ČR – například ohledně vyřizování dávek pomoci v hmotné nouzi.

Ochránce může prošetřit podmínky výkonu ochranného léčení nařízeného soudem.

Pomoc ochránce spočívá také v jeho preventivním působení, kdy v rámci systematických návštěv upozorňuje psychiatrické nemocnice na to, co by mohlo představovat ponižující nebo špatné zacházení, doporučuje nebo navrhuje opatření k nápravě a tak posiluje ochranu práv pacientů.